

Miklós-Kovács Tamás*

Kézdivásárhely

A szív mint a megismerés eszköze

1. Jonathan Edwards (1703–1758) rövid életrajza

*Megelehet e' nyomorult szegletben roskadoz oly szív,
A' mellyben hajdan mennyei tűz lobogott;
Oly kéz, melly ország kormányt bordonni ügyes volt,
'S a' lantról édes hangokat adni tudott.¹*

A 18. századi Észak-Amerikában megváltozott az élet. Massachusetts és Connecticut brit gyarmatok lakossága jelentősen gyarapodott, mivel egyre többen vándoroltak ki Angliából Amerikába. A lakosság gyarapodásával együtt az életszínvonal is magasabb lett, s a növekvő piaccal könnyebbé lett az élet is az előző száz évhez képest. Ebben a században élt Jonathan Edwards, a megszülető gyarmatok egyik nagy filozófusa és lelkésze, az 1700-as évek derekán kibontakozó vallási mozgalom, az úgynevezett „nagy ébredés” egyik alapítója.

Jonathan Edwards 1703-ban született a Connecticut területén fekvő East Windsorban, Timothy Edwards és Esther Stoddard prédikátor házaspár ötödik gyermekeként és egyetlen fiúként a tíz leánytestvére mellett. A református hitelvek és a puritán életgyakorlat szellemében nevelték és oktatták. A Collegiate Schoolba, a későbbi Yale College-ba 1716-ban lépett be, ahol alapképzésként klasszikus és bibliai nyelveket, logikát, természetfilozófiát és „új filozófiát” tanult, s miután 1720-ban itt diplomát szerzett, még további két évet tanult teológiát New Havenben. Ezek az évek, amelyek alatt megmutatkozott Edwards erőteljes vonzódása az intellektuális törekvések iránt, nehezek, de több tekintetben is meghatározóak voltak.

* Miklós Tamás (Nagyvárad, 1998) 2022 júniusában szerzett lelkészi oklevelet a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben, 2022 szeptemberétől segédlelkész a Kézdivásárhelyi Református Egyházközségben.

¹ *Elegia egy falusi temetőre Gray Tamás után. Vitéz De Rossi János Ferencz úrnak, tisztelt barátjának ajánlja Deáky Zsigmond.* Ford. Deáky Zsigmond. Rómában, De Romanis Fülöp és Miklósnál. 1827.

Az 1720-as években és az 1730-as évek elején Edwardsot aggasztotta, hogy a gyarmatokon élő emberek elvesztették Istennel való kapcsolatukat. Úgy látta, hogy miközben az új telepesek és kereskedők egyre nagyobb rendszerességgel áramlottak Massachusettsbe és Connecticutba, és szemmel láthatóan javult az életszínvonal, az emberek figyelme az egyre bőségesebb világi javak felé fordult. 1741. július 8-án a nagy ébredés egyik alapítójaként és központi alakjaként mondja el a *Bűnösök a haragos Isten kezében (5Móz 32,35)* című, leghíresebbé lett prédikációját Enfieldben, amelyre mintegy félezer ember tért meg. És ez idő tájt hangzott el a témánkhoz tartozó *Isten végtelenül felmagasztalt dicsőségben és kiválóságban minden teremtett lény fölül emelkedik* című prédikációja is.²

Művei összességében két nagy témakör ragadható meg: Isten abszolút szuverenitása és Isten szentséges szépsége.³ Az első Edwards teológiai determinizmusának védelmében születik: az alkalmi doktrínákban és az ahhoz való ragaszkodásában állítja, hogy a fizikai tárgyak csupán értelmes „eszmék” gyűjteményei, míg a véges elmék csupán a „gondolatok” vagy „észlelések” együttese.⁴ Mivel tehát a fizikai és mentális jelenségek háttérében egyetlen igazi ok, illetve szubsztancia van, Istennek „általában” kell lennie, mint „minden lény összességének”.⁵

Jonathan Edwards anyai nagyapja, Solomon Stoddard northamptoni gyülekezetének lett lelkipásztora, amely akkor a gyarmat legnagyobb és leggazdagabb egyházközsége volt. Elutasította nagyapja kevésbé szigorú normáit a gyülekezeti tagságot illetően. Edwards ragaszkodott a gyülekezetben végzett közmunkához, mert azt vallotta, hogy az egyháztag a gyülekezetben végzett munkája és tapasztalatai által őrzi meg a hitét, nem csak az úrvacsorai közösségben éli azt meg, és ezt a gyülekezethez tartozás feltételévé is tette. Emiatt összeütközésbe kerül felleteseivel is, és 1750-ben el kellett hagynia a northamptoni gyülekezetet, s miután visszautasította az észak-amerikai és skóciai gyülekezetek meghívását, visszavonult a stockbridge-i indiai misszióba, ahol két nehéz gyülekezetet irányított, felügyelte az indiai fiúk bentlakásos iskoláját, és befejezte utolsó nagy munkáit: *A szabad akarat* 1754-ben, *az Eredendő bűn* 1758-ban, *Az igaz erény természete* pedig

² Jonathan Edwards. In: *Encyclopedia.com*. <https://www.encyclopedia.com/people/philosophy-and-religion/protestant-christianity-biographies/jonathan-edwards-1703-58> (2022. aug. 5.).

³ Lee, Sang Hyun: Edwards és a szépség. In: Fabinyi Tibor – Tóth Sára (szerk.): *Amerika teológiusa. Befejezés Jonathan Edwards (1703–1758) gondolkodásába*. Magyarországi Református Egyház Dunamelléki Egyházkerülete – Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest 2008, 137–148.

⁴ Vető Miklós: *Jonathan Edwards gondolatvilága*. Károli Könyvek. Monográfia. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest 2019, 415.

⁵ Wainwright, William: Jonathan Edwards. In: *Stanford Encyclopedia Of Philosophy – Cărți de referință științifice din întreaga lume*. <https://ro.edustanford.com/5795954-jonathan-edwards#menu-2> (2022. aug. 5.).

posztumusz jelent meg 1765-ben. 1757 őszén meghívást kapott a New Jersey-i Főiskola (ma Princeton) elnöki tisztségének betöltésére. Némi gondolkozás után el is fogadta a meghívást, és 1758 februárjában New Jersey-be költözött, ahol beoltatta magát himlő ellen, de 1758. március 22 én, alig öt héttel beiktatása után meghalt a himlő elleni védőoltás szövődményei miatt.

2. Isten szépségéről és létezéséről

A fiatal Jonathan Edwards 1720-ban mondta el az Isten kiválóságáról szóló prédikációját. Ez Isten fenségének dicsőítése – Edwards megfogalmazása szerint „Isten ünneplése” –, amely egyik állandó témája lett. A prédikációt háttérinformációkkal együtt lehet olvasni műveinek gyűjteményében, amely a Yale Egyetem Jonathan Edwards Központjában található. Eredeti kézírata a Beinecke Rare Book and Manuscript Libraryben tekinthető meg, és természetesen tanulmányozható is.

Az Isten végtelenül felmagasztalt dicsőségben és kiválóságban minden teremtett lény fölé emelkedik című prédikációjában felsorolja Istennek a szépségében megnyilvánuló tényezőit:

„Folytassuk hát annak bemutatását, hogy Isten mily mérhetlenül fennköltebb minden legmagasabb szinten álló és legtökéletesebb teremtett lénynél: először is végtelenségében, másodsor nagyságában, harmadszor kiválóságában és gyönyörűségében, negyedszer hatalmában, ötödször bölcsességében, hatodszor szentségében, hetedszer jóságában és irgalmasságában.”⁶

Edwards mindenekelőtt arra figyelmeztet, hogy Isten szépségének jellemzőiről csak alázattal és hódolattal lehet beszélni:

„Ezért nem merek többet mondani Isten kiválóságairól, mint amennyit ő tanított és tájékoztatásként adott át nekünk az Igében. Elismerem, hogy egy ilyen dicsőséges, csodálatos, meghökkenítő és rettenetes témába a por és hamu halandóknak a legnagyobb áhítattal és tisztelettel kell belemenniük; a legmélyebb alázattal és félelemmel, különösen az ennyire por és hamu teremtményeknek; és ugyanígy kell foglalkoznunk mindannyiunknak vele ebben az időben is.”⁷

⁶ Edwards, Jonathan: God is infinitely exalted in gloriousness and excellency above all created beings. In: Jonathan Edwards: *Sermons and Discourses 1720–1723* (WJE Online Vol. 10), Ed. Wilson H., Kimnach. Yale University Press, New Haven 1992, 418. <http://edwards.yale.edu/archive?path=aHR0cDovL2Vkd2FyZHMueWFsZS5lZHUvY2dpLWJpbj9uZXdwaGlsby9nZXRvYmplY3QucGw/Yy45OjExOjE6Mi53amVv> (2022. márc. 29.).

⁷ *God's Excellencies*, 418.

Edwards számára Isten szükségszerű lény, mivel lehetetlen, hogy Isten ne létezzék. Szerinte nincs más lehetőség. Korai filozófiai elmékedéseiben azt állítja, hogy a „semmi sem létezik” kijelentés teljesen értelmetlen:

„Az elme – bármennyire is feszegeti fogalmait – soha nem képes arra, hogy elképzelje a tökéletes semmi állapotát. Az elmét pusztá görcsbe és zűrzavarba hozza, hogy ilyen állapotra gondoljon, és a lélek természetével ellentétes azt gondolni, hogy a semmi van.”⁸

A döntő gondolat itt az, hogy Isten tartalmazza a maga létezésének lehetőségét (vagy terét). Minden más lény pedig Istentől származtatja létét. Ebben az értelemben Isten magában foglalja minden más létező létét.⁹ Ezért minden szépség benne van Istenben. A létezés az, amibe minden kiválóság feloldódik. *Az igaz erény természete* című munkájának harmadik fejezetében arról ír, hogy a magasabb rendű szépség azt a harmóniát is jelenti, amelyben a hívó „az általános léttel vagy Istennel, minden létezők létezőjével való szívbeli egység nyilvánul meg az erényekben”.¹⁰

Edwards nem azt állítja, hogy a szépség és a létezés anyagilag ugyanaz. A szépség alapvetően egyetértés, hasonlóság és arányosság. Semmi sem tud egyetérteni semmi mással az élettelen tárgyak szintjén. Csak valami létező tud hasonló lenni más létezőkhöz. Ebben az értelemben a lét és a létezés az, ami szükségképpen egyetért a létezővel. Minél nagyobb a létezés skálája, annál nagyobb az egyetértés lehetősége:

„Isten bírja a létezés végtelenül legnagyobb részét, ő a végtelenül legnagyobb létező. Ilyenképpen minden más lét, az egész világmindenség összes teremtett dolgának léte együttvéve semminek látszik az isteni létezőéhez képest.”¹¹

Mivel Isten a létezést magában foglalja, így ő maga a lét. Ennélfogva, ha az ember eltér a létezéstől, azaz Istentől és az erényektől, akkor egyre inkább

⁸ Edwards, Jonathan: One Being. In: Edwards, Jonathan: *Scientific and Philosophical Writings. The “Spider” Papers, “Natural Philosophy”, “The Mind”, Short Scientific and Philosophical Papers*. Vol. 6. Ed. by Wallace E. Anderson. Works of Jonathan Edwards, Yale University Press, New Haven–London 1980, (202–207) 202. <https://archive.org/details/worksofjonathane06edwa/page/202/mode/2up> (2022. márc. 21.).

⁹ Ševčíková, Magdaléna: Hozzászólás Vető Miklós „Edwards és a filozófia” című előadásához. In: Fabinyi Tibor – Tóth Sára (szerk.): *i. m.* (112–115) 113.

¹⁰ Edwards, Jonathan: *Az igaz erény természete*. Ford. Pásztor Péter, Bende Miklós. Helikon Kiadó, Budapest 2007, 48.

¹¹ Edwards, Jonathan: *Az igaz erény természete*, 25.

nyilvánvalóvá válik az emberi természete, ami Jonathan Edwards szerint csúf és visszataszító.

Az *Ébredés az egyházban* című munkájában így írja le az isteni szépséggel való ellentétet: Isten dicsőségének tiszta és szent világosságában az ember lelke és teste, minden tette és szava rothadásnak és romlásnak tűnik.¹²

Mivel Isten minden létezés alapja, így szintén csak ő lehet a szépség alapja is. Minden szépség részvétel az isteni szépségben. Először is azért, mert egy lény csak akkor lehet szép, ha Isten hívja létre. *Az igaz erény természete* című művében pedig azt írja, hogy semmink sincs, ami kizárólag, önállóan sajátunk, viszont eszközei lehetünk az ő dicsőségének előmozdításában, amelyben ő gyönyörűségét leli.¹³

A létezés önmagában nem hozhat létre szépséget. Egy lénynek az egyetemes léthez is hozzá kell járulnia, mielőtt valóban szép lehet.¹⁴ Így Isten szépségének felismerése erkölcsi töltetet hordoz a teremtett világban: ha Isten azért szép, mert tökéletes harmóniában, egyetértésben, egyenlőségben és arányosságban él, és ez határozza meg a fizikai világ szépségét, akkor ez kell az alapja legyen az Istennel és egymással való kapcsolatunknak is. Ez az isteni szépségben való részvétel.

Edwards azt a szépséget, amit fizikai valóságunkban érzékelni tudunk, másodlagos szépségnek nevezi, és ez kontrasztban áll az elsődleges szépséggel. Ugyanis az elsődleges szépség az emberek közötti egyetértésben és az érzékenységben, tehát a szeretetben nyilvánul meg, amely leképződése az Isten szépségnek. Az esztétikai érzékelést Edwards a szív érzékének nevezi.

* * *

¹² Edwards, Jonathan: *Ébredés az Egyházban*. Ford. ifj. Adorján Kálmán. Koinónia Kiadó, Kolozsvár 2001, 81.

¹³ Edwards, Jonathan: *Az igaz erény természete*, 27.

¹⁴ Louie, Kin Yip: *The Theological Aesthetics of Jonathan Edwards*. [Dissertation.] University of Edinburgh 2007, 95.

3. Jonathan Edwards Isten szépségéről szóló prédikációja

*Isten végtelenül felmagasztalt dicsőségében és kiválóságában emelkedik minden teremtett lény fölé*¹⁵

Ezúttal az a célom, hogy Isten segítségével igyekezzem bemutatni és ismertetni annak az Istennek a nagyságát, dicsőségét és transzcendens kiválóságát, aki teremtett minket, akit dicsőítünk és imádunk.

Rendkívül fontos, hogy helyes fogalmaink és elképzeléseink legyenek Isten természetéről, tulajdonságairól és tökéletességéről. Ez minden vallás alapja mind a tanításban, mind a gyakorlatban: nincs értelme Istent imádni, ha nem tudjuk, kit imádunk. Féltő, hogy napjainkban sokan vannak, akik úgy tesznek, mintha az igaz Istent imádnák, és akikre azt mondhatjuk, amit Krisztus mondott a samáriai asszonyoknak: „Ti azt imádjátok, akit nem ismertek” (Jn 4,22). Mert a samáriaiak úgy tettek, mintha ugyanazt az Isten imádnák, mint a zsidók. Volt néhány homályos, külsőleges fogalmuk Istenről: hogy ő nagy és hatalmas Isten; tudták, hogy ő teremtette a világot, és ő alkotta őket; azt hitték, hogy mindent tudnak stb.; de nem volt helyes felfogásuk az isteni tökéletességről.

Márpedig lehetetlen úgy szeretni, félni és engedelmeskedni Istennek, ahogyan kellene, ha nem tudjuk, ki ő, ha nincsenek helyes elképzeléseink az ő tökéletességeiről, amelyek őt szerethetővé és méltóvá teszik arra, hogy féljük és engedelmeskedjünk neki. Igen, lehetetlen, hogy imádjuk őt, mert ő nem az, akit imádunk, hacsak nem tudjuk, milyen lény ő. Ő valaki más; valaki, akiről nem tudjuk, kicsoda; [és ez a valaki] nem Jehova. Ha nincs róla valami érthető fogalmunk, akkor imádatunk nem lesz több az athéniakénál, akik az ismeretlen istennek építették fel oltárukat. Isten tökéletessége valójában olyan téma, amelyről a legjobb tudású, legjobban képzett és legtöbb ismerettel rendelkező keresztyének és még a világ felső rétegeinek sziporkázó intelligenciái is csak végtelenül keveset tudnak.

Ha a legképzettebbek egy teljes életet, sőt egy örökkévalóságnyi időt fordítanának arra, hogy mind többet és többet tanuljanak meg és fedezzenek fel, akkor sem jutnának el a tökéletes ismeretre. Ez a csodák feneketlen óceánja, amelyet mi soha nem tudunk felfogni, de mégis nagy örömmel és haszonnal merülhetünk el benne. Lelkünknek nagy hasznára válna, ha többet érthetnénk meg Isten kiválóságából és dicsőségéből. Ezért ha az, amit most elmondunk, bárkinek is segítségére vagy gyarapodására szolgál, akkor e prédikáció végcélját el fogjuk érni.

¹⁵ A fordítás forrása: *Jonathan Edwards: God is Infinitely Exalted in Gloriousness and Excellency above All Created Beings*, 415–425.

Ez a legfelségesebb téma, amelybe valaha is ember, arkangyalok, és igen, egykor az ember Krisztus Jézus is elmélyedt; igen, ez az a téma, amely – hogy emberi módon szóljak – magának Jehovának legmagasztosabb és végtelen boldogsággal eltöltő szemlélése.¹⁶

Akkor hát mi, szegény, nyomorult teremtmények, beszélhetünk-e a nagy, örökkévaló és mindenható Jehova végtelen és transzcendens dicsőségéről? Ha erről a témáról még az angyalok is csak dadogni képesek, akkor a porférgek fáradozása mennyivel gyatrább az övéknél. Ámde ha csupán csak férgek és rovarok vagyunk, kevesebbek a rovaroknál, a semminél, igen, kevesebbek a semminél, Isten mégis éppen erre a célra méltóztatott teremteni minket: arra, hogy elmélkedjünk dicsőséges tökéletességén, és csodáljuk azt. Reméljük, hogy ez lesz a dolgunk az örökkévalóságig: elmélkedni az istenség végtelen kiválóságai felett, gyönyörködni bennük, beszélni és énekelni azokról. Ő képessé tett arra, hogy itt annyit értünk meg belőle, amennyi szükséges ahhoz, hogy számára elfogadható módon imádhassuk és dicsőíthessük őt; mint tudatlan kisdedeket és gyermekeket oktatót és tanított minket, és gyenge értelmünket gyámolította útmutatásaival. Tudtukra adta, hogy kicsoda ő; alkalmazkodott gyatra képességeinkhez, és az ember számára felfogható módon ismertette meg magát; s mint ahogyan gyermekeket tanító felnőtteknek is a gyermekek gondolkodásmódjának szintjén kell tanítaniuk a dolgokról, és alkalmazkodniuk kell gyermeki képességeikhez, úgy ismertette meg Isten is önmagát velünk.

Ezért nem merek többet mondani Isten kiválóságairól, mint amennyit ő tanított és tájékoztatásként adott át nekünk az igében. Elismerem, hogy egy ilyen dicsőséges, csodálatos, meghökkentő és rettenetes témába a por és hamu halandóknak a legnagyobb áhítattal és tisztelettel kell belemenniük; a legmélyebb alázattal és félelemmel, különösen az ennyire por és hamu teremtményeknek; és ugyanígy kell foglalkoznunk mindannyiunknak vele ebben az időben is.

Folytassuk hát annak bemutatását, hogy Isten mily mérhetlenül fennköltebb minden legmagasabb szinten álló és legtökéletesebb teremtett lélynél: először is végtelenségében, másodszor nagyságában, harmadszor kiválóságában és gyönyörűségében, negyedszer hatalmában, ötödször bölcsességében, hatodszor szentségében, hetedszer jóságában és irgalmasságában. Úgy döntöttem, hogy inkább az összehasonlítás módszerével beszélek ezekről a dolgokról, és ezeket azzal vetem össze, ami fellehető a teremtményekben, ugyanis az összehasonlítás nagy segítség a mi gyenge, tompa elménk számára, hogy felfoghassunk olyan dolgokat, amelyek messze meghaladják képzeletünket és legkiterjedtebb gondolatvilágunk legvégső határát. Ha Isten dicsőségét tárgyilagosan szemléljük, akkor is csak úgy

¹⁶ Az eredeti szöveg szava: “contemplation”.

vagyunk képesek felfogni azt, ha olyan más dolgokhoz hasonlítjuk, amelyekről könnyebben tudunk fogalmat alkotni. Azért döntöttem így, mert a Szentírás is ezt a módszert választja általában az isteni tökéletességek bemutatására. De:

I. Isten az időtartam tekintetében végtelenül magasztosabb minden teremtménynél, [még] a legősibb teremtményeknél is. Sem a föld, amelyen állunk, sem a fejkünk fölötti égbolt, sem a nap, sem a hold, sem a csillagok, sem Isten angyalai nem tarthatnak igényt hatezer éves¹⁷ időtartamra. De mi ez a nagy (Isten) időtartamához képest, aki öröktől fogva van? Csupán egy pillanat, nem több, mint egy szempillantás.

Istennek soha nem volt kezdete. Ha gondolatban örökké visszafelé futnánk, ha egy örökkévalóságot is töltenénk azzal, hogy visszamenjünk [az időben], soha nem jutunk el Isten időtartamának kezdetéhez, és még csak meg sem közelíthetnénk azt, hanem végül minden, amire gondoltunk, csak egy pillanat lenne ahhoz képest, ami számunkra meggondolhatatlan marad. Ha egyik végétől a másikig az egész világegyetem, a teremtés mindenség (évszámok) tekerceivel volna tele, akkor sem közelítené meg az Öregkorú¹⁸ kezdetét. Mennyire el vagyunk veszve és mennyire zavarba ejt, meghökkent és megdöbbsent az, amikor arra gondolunk, hogy Isten öröktől fogva létezik. Igen, mennyire elveszettek itt még az angyalok is, noha lepörgött röpke idejüket azzal töltötték, hogy ezeken gondolkodtak édes ámulattal: „Mielőtt hegyek születtek, mielőtt a föld és a világ létrejött, öröktől fogva mindörökké vagy te, ó, Isten! Mert ezer esztendő előtted annyi, mint a tegnapi nap, amely elmúlt, mint egy őrültásnyi idő éjjel.” (Zsoltárok 90,2.4)¹⁹

Bár Isten soha teremtett, [számunkra]²⁰ szükségszerű, hogy aminek kezdete van, annak kell hogy legyen valami oka, valaki szerzője, aki kezdetet adott neki,

¹⁷ Jonathan Edwardsot ma posztmillenistaként emlegetik, mert úgy vélte, hogy Krisztus második eljövételét a szentek ezeréves földi uralma követi. Úgy vélte tehát, hogy a történelemben 6000 évnek kell eltelnie, és ezt 1000 év nyugalom követi, amikor elismerik a szenteket és felmagasztalják az egyházat. Edwardsot különösképpen foglalkoztatta ez a gondolat, és posztmillenista szemlélete élénk érdeklődést váltott ki hallgatóiból is. Ez a szemlélet alapozta meg optimista hozzáállását a megváltás egész művével kapcsolatban. Ld. Anderson, Amy: *Thy Kingdom Come: Jonathan Edwards on the Millennium*. In: *Papers from Hillsdale College (1998) REL 319 – Eighteenth Century Theology: Jonathan Edwards and American Puritanism*. <http://www.westblade.info/JE/Papers/98/AndersonA.html> (2021. nov. 12.)

¹⁸ Utalás Dán 7,9-re: „Azután ezt láttam: Trónokat állítottak föl, és helyet foglalt egy öregkorú. Ruhája fehér volt, mint a hó, fején a haj, mint a tiszta gyapjú. Trónja olyan volt, mint a lángoló tűz, s annak kerekéi, mint az égő tűz.”

¹⁹ A bibliai verseket a Magyar Bibliatársulat revideált fordítása (RUF 2014) szerint közöljük.

²⁰ A beszúrás tőlem, M-K. T.

de Istennek soha nem volt kezdete; előtte nem volt senki, és ezért nem volt, aki a létét adta volna neki. Ő senkinek nem köszöni a maga létét; nem függ és nem is függött soha senkitől, hanem önmagától kapja a létét, és egyedül önmagától függ. Senkinek sem tartozik köszönettel semmiért, amiben kedvét leli: az ő hatalma, bölcsessége, kiválósága, dicsősége, méltósága és tekintélye az övé, és senki mástól nem kapta, s ezt ő birtokolja és fogja birtokolni. Ő hatalmas és mindig hatalmas lesz; ő dicsőséges és örökké dicsőséges lesz; ő végtelenül tiszteletre méltó, de a méltóságát önmagától kapja; ő végtelenül boldog és végtelenül boldog lesz mindig; ő uralkodik és uralkodni fog az egész világegyetem felett, és ő kormányoz mindent, és azt teszi, amit akar az ég seregeiben és a föld lakói között. Semmiféle gyarló teremtménynek nincs hatalmában őt irányítani, s még ha egyesült erővel is tennék ezt, ami csupán gyengeség volna, mindezek közül egyiktől sem nem tudnák megfosztani Jehovát. Ő minden tekintetben ugyanolyan volt öröktől fogva, mint amilyen most is. Amilyen volt a világ alapjainak letétele előtti végtelen időkből, ugyanolyan most is, és ugyanolyan is lesz éppen ugyanazzal a megszakítás nélküli, rendíthetetlen és változatlan dicsőségével és boldogságával. Ő ugyanaz tegnap, ma és mindörökké.

II. Isten végtelenül magasztosabb minden teremtett lénynél a nagyság tekintetében. Ez a föld igen nagyoknak tűnik számunkra. Ha a nagy országokra és kontinensekre, a hatalmas óceánokra és az országok közötti nagy távolságokra gondolunk, mindezek együttesen igen nagyoknak és hatalmasoknak tűnnek. Viszont különösen a roppant világmindenség lep meg minket nagyságával, amelyhez mérten ez az óriási föld, ahogyan ezt mi mondjuk, kétségtelenül kisebb, mint bármelyik por- vagy homokszem, amelyet valaha láttunk. De mennyire döbbenetes arra gondolnunk, hogy ez az egész hatalmas teremtett mindenség mindazzal, ami benne van, végtelenül kevesebb Isten nagyságához képest, mint a legkevésbé érzékelhető atom az egész teremtéshez képest! Ez a legbizonyosabb igazság.

Ó, milyen nagyoknak tűnik Isten, amikor úgy tekintünk a teremtett világegyetemre, mint a levegőben lebegő aprócska porszemekre! Milyen nagy az Isten! Milyen kicsi hozzá képest a világegyetem, milyen jelentéktelen és semmirevaló. Jaj, ha Isten ilyen hatalmas, a világmindenség pedig ilyen kicsiny, akkor mivé lesznek a mi kis, önhitt királyaink, fejedelmeink és császáraink? Mivé lesznek a mi nagy és hatalmas férfiaink, akik az egész világot megrémítik nagyságukkal és büszkeségükkel? Hová lesznek a mi merész és szemtelen káromlóink és közönséges gyalázóink, akik Isten nevét oly vidáman mondják ki hiába?²¹ Mielőtt rátérnék az alkalmazásra, nem tehetek mást, mint azt, hogy csupán megemlítem: milyen jól

²¹ Vö. 2Móz 20,7: „Ne mondd ki hiába Istenednek, az Úrnak a nevét, mert nem hagyja az Úr büntetés nélkül azt, aki hiába mondja ki a nevét!”

telhet az angyaloknak az örökkévalóságban, hogy ott e végtelenül nagy és dicsőséges Létezőről elmélkedhetnek! Milyen nyomorult teremtmények vagyunk mindannyian, milyen semmik, milyen férgek! Hogyan is ne lennénk semmivé, amikor az ennyire nagyságos Isten színe elé járulunk!

III. Isten végtelenül magasztosabb minden teremtett lénynél az ő kiválóságában és gyönyörűségében.²² Mindez végtelenül érvényesül Istenben: amilyen végtelen az ő időtartama, s amilyen nagyságos az ő léte és lényege, olyan nagy az ő kiválósága és gyönyörűsége. Kiválósága annyira felülmúl minden más kiválóságot, amit valaha láttak vagy hallottak, mint amennyire az ő lénye is felülmúlja a teremtett lények nagyságát. Ennek így kell lennie, mert minden más kiválóság belőle mint forrásból ered, s mert ő teremtette mindazokat. Ő teremtett mindent, ami kiváló, és ezért tőle származik a kiválóság, és így minden kiválóságnak birtokolnia kell önmagában, különben nem adhatta volna azokat. Az egész teremtett világmindenség minden dicsőségének, tökéletességének és szépségének végtelen mértékben kell önmagában birtokolnia, mert ezek mind úgy erednek belőle, mint a napsugarak a Napból, és [ő] annyival kiválóbb mindezeknél, mint teljes egészében a Nap az ő egyetlen sugaránál.

Csodáljuk a teremtés szépségét, gyönyörű rendjét, a Nap, a Hold és a csillagok dicsőségét. A Nap nagyon fényesen és dicsőségesen tündököl, s olyan gyönyörű látvány, hogy sok nép a legfőbb Istennek tartja, és ennek megfelelően imádja. De a Nap szépsége sokkal inkább arra ad okot nekünk, hogy Isten láthatatlan dicsőségét csodáljuk, akinek ujjai alkották a Napot, hogy azt mondjuk, mint az az [vértanú], akit a spanyol inkvizíció juttatott börtönbe. Három évig tartották fogva egy vár sötét tömlöcében, ahonnan még a napot sem láthatta. Amikor pedig végül kivezették a világosságra, hogy vértanúként haljon meg, fölöttébb elcsodálkozott a nap szépségén, amelyet olyan hosszú ideig nem láthatott, és ámulatában felkiáltott: Nagyon csodálkozom azokon, akik a pápisták bálványimádását tartva tiszteletben bármi mást képesek imádni e dicsőséges teremtmény teremtmőjén kívül!²³

Elragadó a fák, növények és virágok szépsége, amelyekkel Isten a föld színét beborította; bámulatos az emberi test szép formája, különösen a maga tökéletességében; csodálatos a hold és a csillagok szépsége; páratlan²⁴ a magasságos

²² Az eredeti szöveg szava: “loveliness” – bájosság, kedvesség, szeretreméltóság.

²³ „1. Ez a gondosan kidolgozott példa nyilvánvalóan olyan vértanúk életének gyűjteményéből származik, mint például John Foxe *Cselekedetek és emlékművek*, bár e beszámolót nem sikerült megtalálnom Foxe művében, illetve más ehhez hasonló könyvekben, amelyekhez J. E. köztudottan hozzáfért.” (Szerkesztői végjegyzet, 425.)

²⁴ Az eredeti szövegben: “transcendent”.

mennyek szépsége; a fényes angyalok és szentek kiválósága felettébb dicsőséges. De mindez csak torzság és homály a mindenség Teremtőjének ragyogóbb dicsőségéhez és szépségéhez képest, mert „Nézd a holdat: még az sem elég ragyogó” (Jób 25,5), vagyis gondoldj Isten kiválóságára, és a hold már nem is olyan ragyogó, Isten kiválósága annyira túlragyogja azt. A csillagok sem színtiszták az ő szemében, és így tudjuk, hogy azon a nagy napon, amikor Isten megjelenik, a nap sötétségbe borul, elrejtí arcát, mintha szégyellné magát, hogy túlságosan ragyogott, és maguk az angyalok is elrejtik arcukat előtte. Még a legmagasságosabb mennyek sem tiszták az ő szemében, és angyalait is ostobasággal vádolja.

Végül pedig Isten végtelen kiválóság, végtelen dicsőség és maga a szépség; ő végtelen, örök és változhatatlan tökéletesség. Ő nemcsak végtelenül kiváló lény, hanem olyan lény, aki végtelen kiválóság, szépség és gyönyörűség.

IV. Isten végtelenül felülmúl minden teremtett lényt az ő hatalma tekintetében. Ha hatalmát és erejét nézzük, hol is találhatnánk még egy olyan lényt, akinek – amikor akarja – egyetlen szavába kerül, hogy egy nagy világ legyen, vagy ne legyen; aki végtelen könnyedséggel képes mindent megtenni, amit tetszésére van; aki képes a világot kormányozni és annak különféle alkotóelemeit olyan rendezett és harmonikus mozgásban tartani, s aki képes olyan roppant égitesteket irányítani, mint a nap, a hold és a csillagok, és olyan törvényeket adni nekik, amelyeket csak akar?

A földi fejedelmek között sokan rendelkeznek olyan nagy hatalommal, hogy a föld nagy része felett uralkodnak, és még alattvalóik élete és vagyona is kezükben van. De mi ez ahhoz képest, aki az egész föld királya, a Királyok Királya és Urak Ura, aki uralkodik a királyok és császárok felett, és éppúgy hatalmában tartja őket, mint a hangyákat és a legyeket: egyiket letaszítja, és tetszése szerint állít helyébe másikat, és úgy gyakorol felügyeletet a világ összes királysága és kormánya felett, s úgy intézi ügyeiket, ahogyan tetszik neki.

Amikor úgy tetszik neki, egy királynak meg kell halnia, és aki tetszik neki, annak kell uralkodnia helyette. Ha úgy akarja, seregek győznek, vagy szenvednek vereséget: „Olyan az ÚR kezében a király szíve, mint a patak vize: arra vezeti, amerre akarja” (Példabeszédek 21,1). Így gyakorolja abszolút és korlátlan kormányzását a világban; így tett kezdettől fogva, és így fog tenni, míg mindennek vége lesz. Uralma sem korlátozódik csupán az emberek fiaira, hanem ő uralkodik az egész teremtett mindenség felett. Ő parancsol a tengereknek, és olyan határokat szabott nekik, amelyeket nem léphetnek át: „Hegyeket mozdít el, és nem tudják, hogy ő forgatta föl haragjában. Kimozdítja helyéből a földet, oszlopai is belerendülnek. Ha parancsol a napnak, nem ragyog fel, és pecséttel zárja le a csillagokat.

Ő alkotta a Nagy Medvét és a Kaszáscsillagot, a Fiastyúkot és a Dél csillagait. Hatalmas dolgokat művel kikutathatatlanul, csodás dolgokat megszámlálhatatlanul.” [Jób 9,5–7, Jób 9,9–10]

Milyen hatalmas és korlátlan uralma van a mindenható Istennek. A földi királyok nem méltóak erre a névre,²⁵ mert hatalmukat saját szűk határaikon belül sem tudják gyakorolni, hanem csak alattvalóik befolyásával és segítségével. Isten azonban a legteljesebb mértékben egymaga uralkodik az egész világmindenség felett. A királyok uralkodnak, olykor talán még negyven esztendeig is, de Isten királyi uralma örökkévaló királyság, és uralmának nincs vége. Nos, mondjuk hát, hogy ő az áldott és egyetlen hatalmasság, a Királyok Királya és az Urak Ura.

V. Isten végtelenül magasztosabb minden teremtett lélynél a bölcsesség tekintetében. Milyen keveset tudnak a legbölcsebb emberek, milyen gyakran becsapják és feszélyezettekké teszik őket, bölcsességüket ostobasággá változtatják, és politikailag aláássák terveiket. De volt-e valaha olyan, hogy Isten bölcsessége meghiúsult volna, hogy nem érte el célját, noha a pokol zord seregeinek összessége szüntelenül igyekszik dolgozni ellene? Volt-e olyan, hogy Isten megváltoztatta volna elhatározását és szándékát, vagy rossz lépést tett volna a világ kormányzásában?

Salamon érzékelte, hogy szokatlan és rendkívüli bölcsességre van szüksége egy olyan királyság kormányzásához, mint amilyen az övé volt. De micsoda bölcsességgel, milyen hatalmas tudással és végtelen belátási képességgel kell rendelkeznie annak, akinek a világ minden lényét kell irányítania és kormányoznia, s aki nemcsak az angyalok és az emberek, hanem minden kicsiny és nagy teremtmény, sőt az egész teremtett mindenség összes kis atomja felett uralkodik, éspedig örökkön-örökké? Micsoda végtelen és nélkülözhetetlen bölcsesség és tudás szükséges ehhez! De Isten ezt teszi, ezt tette és ezt fogja tenni.

Minden változást és átalakulást, amely az egész világon, égen és földön végbe megy, akár nagy, akár kicsi, ő mindent egybevéve ismer, még a legkisebb földön mászó rovar vagy levegőben szálló porszemet is, és mindezek az ő rendelkezése és örökkévaló elhatározása szerint történnek.

De Isten bölcsessége és mindentudása a legtisztábban önmagának tökéletes ismeretében ragyog fel, aki a saját ismeretének végtelen tárgya. Az ő örökkévalóságát, amelynél fogva örökkön-örökké volt, ami minket, nyomorult férgeket anynyira összezavar, ő a legnagyobb könnyedséggel, egyetlen egyszerű rápillantással tisztán megérti. Saját végtelen nagyságát és kiválóságát is felfogja, ami csak végtelen értelemmel lehetséges. Nos ezért kiált fel az apostol ekként: „Ő, Isten gaz-

²⁵ Tudniillik a király névre, címre.

dagságának, bölcsességének és ismeretének mélysége! Mily megfoghatatlanok az ő ítéletei, és mily kikutathatatlanok az ő útjai! Mert »ki értette meg az Úr szándékát, vagy ki lett az ő tanácsadója? Vagy ki előlegezett neki, hogy vissza kellene fizetnie?« Bizony, őtöle, őáltala és őreá nézve van minden: övé a dicsőség mindörökké. Ámen.” (Róm 11,33–36)

VI. Isten végtelenül magasztosabb minden teremtettnél a szentség tekintetében. A szentség a legmagasabb rendű kiválóság vagy tökéletesség, amelyet teremtmény valaha elérhetett. Ez a teremtettnél magasabb fokú szépség.

Isten végtelenül szent, és ebben végtelenül magasztosabb a szent angyaloknál és minden teremtménynél. A legcsekélyebb tisztátalanság vagy szenny leghalványabb árnyalata sincs az istenségben, hanem végtelenül távol áll ezektől: ő tökéletesen tiszta fény, amelybe sötétség nem vegyül. Mindennél jobban gyűlöli a bűnt, és irtózik attól, s ez az, ami szöges ellentétben áll az ő természetével. E nagy szentségét igazságossága, jogossága és hűsége által ismertette meg velünk, számunkra minden hozzánk intézett rendelkezésében, valamint törvényeinek és parancsainak tiszta szentsége által.

A szentség mint megkülönböztető tulajdonság gyakran jelzi az Izrael Istene és más istenek közötti különbséget. Dániel 4,5: „Végül megjelent előttem Dániel, akinek a neve az én istenem neve után Baltazár, akiben szent, isteni lélek van...”; és ugyanígy a következő versben: „Tudom, hogy szent, isteni lélek van benned...”, akárcsak a tizenötödik versben,²⁶ ahol a „Szent”²⁷ olyan megnevezés, amely szemelláthatóan tetszik Istennek. Ez az a tulajdonság, amely folyamatosan elbűvöli a szeráfokat, és arra készíti őket, hogy szünös-szüntelen ezt kiáltásuk dicsőítésükben: „szent, szent, szent”. Ez az a hang, amely szüntelenül zeng a magasságos mennyekben, Isten palotájában, és [ez] fog felcsendülni a földön is a közelgő időkben.

VII. Isten végtelenül magasztosabb minden teremtettnél a jóság tekintetében. A jóság és királyi bőkezűség, irgalom és kegyelem a földi uralkodók és fejedelmek dicsősége, de ebben az Úr, a mi Istenünk, végtelenül följük emelkedik. Isten örömét leli teremtményei jólétében és bővülködésében, örömét leli abban, amikor rendkívül boldoggá és áldottá teszi őket, s ha elfogadják az általa felkínált boldogságot.

²⁶ Ez tulajdonképpen a Zsolt 89,18. (Szerkesztői végjegyzet, 425.)_King James fordításában: “Fort he LORD is our defece; and the Holy One of Israel is our king!”

²⁷ Zsolt 89,19: „...mert az Úrtól van a pajzsunk, Izrael Szentje a királyunk.”

Minden teremtmény folyamatosan Isten nagylelkűségéből él. Az ő pusztaságából tartja fenn az egész teremtett mindenséget: minden egyes jó dolog, amit élvezhetünk, az ő nagylelkűségének egy-egy adománya. Amikor a királyok nagylelkűek, és jó dolgokat osztogatnak az alattvalóiknak, csak azt adják, amit a Mindenható korábban adott nekik. Isten annyira könyörületes és annyira irgalommal teljes, hogy amikor a nyomorult ember, akire nem volt szüksége, aki jót nem tett neki, semmiben nem lehetett hasznára, és Isten elleni lázadásával tette nyomorulttá magát, annyira megszánta, hogy egyszülött Fiát küldte el érte, hogy helyette szenvedjen kínokat, s így megszabadulhasson és szabaddá legyen. Most pedig önként felajánlja, hogy e lázadóknak teljes, tökéletes és örökre szóló boldogságot adományoz, az ő Fiának számlájának terhére.²⁸ Ilyen jóságra, irgalomra, szánalomra és könyörületességre még soha nem volta példa a világ kezdete óta. Mindaz az irgalom és jószág, amelyet a teremtmények tanúsítottak, mérhetetlenül alulmarad ehhez képest. Ez olyan jószág, amelyhez fogható nem volt soha, nem is lesz soha. Ehhez hasonlóra soha nem lesz képes semmilyen lény.

Tehát röviden ekképpen bizonyítjuk Isten dicsőséges, végtelenül dicsőséges tökéletességeit, amelyet vallunk. Mindaz, amit képesek vagyunk megfogalmazni, csupán ködös és homályos kép a valósághoz képest. Isten tulajdonságait, e végtelen tökéletességeket nem lehet sem anyagi ékesszólással, még kevésbé a halandók nyelvén kifejezni. Mennyire kevés egy prédikáció annak kifejtésére, amivel az angyalok egy örökkévalóságnyi időt fordítanak! Ő az a létező valóság, akit mi imádunk, akihez imádkozunk és akinek dicséretet énekelünk, s akinek imádására ma összegyűltünk, ahogyan ő ezt elrendelte, és akinek szavát ez alkalommal is hallottuk.

Ilyen dicsőséges és ilyen kiváló a mi Istenünk. Ő olyan létező valóság, aki megteremtett minket, aki ezeket a testeket és lelkeket alkotta, és szüntelenül fenntart minket. Ő tart életben, az ő vezénylésére veszünk lélegzetet;²⁹ szüntelenül szemmel tart minket, és mindenütt jelen van. Most is jelen van, és ismeri minden gondolatunkat; tudja, hogy féljük-e vagy szeretjük-e őt, és hogy miként hat ránk dicsőséges tökéletességeinek és csodálatos műveinek szemlélése. Tudja, hogy miként tekintünk szent parancsaira, illetve hogy meghatnak-e kegyelmes ígéretei, vagy pedig megrettenünk-e félelmetes fenyegetései miatt.

²⁸ Az eredeti szövegben: "His Son's account", vagyis: Jézus fizette meg felszabadulásunk váltásdíját.

²⁹ Vö: ApCsel 17,25: „...ő ad mindenkinek életet, lehetetet...”.

Felhasznált irodalom

- Elegia egy falusi temetőre Gray Tamás után. Vitéz De Rossi János Ferencz úrnak, tisztelt barátjának ajánlja Deáky Zsigmond.* Ford. Deáky Zsigmond. Rómában, De Romanis Fülöp és Miklósnál. 1827.
- Edwards, Jonathan: *Az igaz erény természete.* Ford. Pásztor Péter, Bende Miklós. Helikon Kiadó, Budapest 2007.
- Edwards, Jonathan: *Ébredés az Egyházban.* Ford. ifj. Adorján Kálmán. Koinónia Kiadó, Kolozsvár 2001.
- Edwards, Jonathan: God is infinitely exalted in gloriousness and excellency above all created beings. In: Jonathan Edwards: *Sermons and Discourses 1720–1723* (WJE Online Vol. 10), Ed. Wilson H., Kimnach. Yale University Press, New Haven 1992, 418. <http://edwards.yale.edu/archive?pathaHR0cDovL2Vkd2FyZHMueWFsZS5lZHUvY2dpLWJpbj9uZXdwaGlsby9nZXRvYmplY3QucGw/Yy45OjExOjE6Mi53amVv> (2022. márc. 29.).
- Edwards, Jonathan: One Being. In: Edwards, Jonathan: *Scientiphic and Philosophical Writings. The “Spider” Papers, “Natural Philosophy”, “The Mind”, Short Scientiphic and Philosophical Papers.* Vol. 6. Ed. by Wallace E. Anderson. Works of Jonathan Edwards, Yale University Press, New Haven–London 1980, (202–207) 202. https://archive.org/details/works_ofjonathane06_edwa/page/202/mode/2up (2022. márc. 21.).
- Jonathan Edwards. In: *Encyclopedia.com.* <https://www.encyclopedia.com/people/philosophy-and-religion/protestant-christianity-biographies/jonathan-edwards-1703-58> (2022. aug. 5.).
- Wainwright, William: Jonathan Edwards. In: *Stanford Encyclopedia Of Philosophy – Cărți de referință științifică din întreaga lume*, <https://ro.edustanford.com/5795954-jonathan-edwards#menu-2> (2022. aug. 5.).
- Lee, Sang Hyun: Edwards és a szépség. In: Fabinyi Tibor – Tóth Sára (szerk.): *Amerika teológusa. Bevezetés Jonathan Edwards (1703–1758) gondolkodásába.* Magyarországi Református Egyház Dunamelléki Egyházkerülete – Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest 2008, 137–148.
- Louie, Kin Yip: *The Theological Aesthetics of Jonathan Edwards.* [Dissertation.] University of Edinburgh 2007.
- Ševčíková, Magdaléna: Hozzászólás Vető Miklós „Edwards és a filozófia” című előadásához. In: Fabinyi Tibor – Tóth Sára (szerk.): *Amerika teológusa. Bevezetés Jonathan Edwards (1703–1758) gondolkodásába.* Magyarországi Református Egyház Dunamelléki Egyházkerülete – Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest 2008, 112–115.
- Vető Miklós: *Jonathan Edwards gondolatvilága.* Károli Könyvek. Monográfia. Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan Kiadó, Budapest 2019.

The main theme of my writing is Jonathan Edwards' reflection on the beauty of God. In his writings and sermons, God's beauty is not coherently defined, but fragments of his thinking on beauty can be found throughout in his works. My research does not aim at providing a coherent picture of Edwards' views on God's beauty. In the last part of my work, I translated the most frequently quoted sermon of Jonathan Edwards: "God is Infinitely Exalted in Gloriousness and Excellency above All Created Beings."

Keywords: Jonathan Edwards, aesthetics, puritanism, beauty, preaching.